

Ladakalnis

N R . I (1 0 2)

2016 M. SAUSIS-GRUODIS

TURINYS

Kuo praturtėjome 2016 metais <i>B. Šablevičius, A. Survilaitė</i>	2
Kai mokytoja – gamta <i>I. Šuminaite</i>	4
Un kalnelių un aukš- tųjų stovi bažnyčia šventoji... <i>G. Šukytė</i>	6
Salų padrikasis kaimas – gyvasis etnoarchitektūros muziejus <i>E. Dabrėgaitė</i>	8
VOLUNGĖ <i>B. Šablevičiaus eilės</i>	9
Vietovardžiai – istorijos saugotojai <i>E. Šilnikaitė</i>	10
Pro kokį langą žiūri, taip ir matosi <i>G. Šukytė</i>	12
Sutarjėla – kai sutaria balsai ir širdys <i>S. Mudinienė</i>	14
Padiskutuokime apie meną... <i>L. Stanaitis</i>	16

Atradimai ir netektys

Tarsi vėju praūžė dar vieneri metai. Ką ten vėju – tikra vėtra! Darbų ir įvykių sukūry net nepastebėjome, kaip pradėjo gelsti lapai.

O darbų nuveikta ištis nemažai: duris atvėrė rekonstruota gamtos mokykla, jau galima pasižvalgyti, tegul ir virtualiai, po parke esančių bažnyčių vidų, Salų kaime atgijo etnografinė sodyba. O jau renginių renginėlių... Metus pradėjome keliais naujų leidinių pristatymais: knygos-vadovai po Aukštaitijos nacionalinį ir Labanoro regioninį parkus puikiai papildys Gamtos mokyklos veiklą, o kolegą Bronių Šablevičių sveikiname išleidus dar vieną knygą. Kovo mėnesį kartu su „Alfa“ renginiais keliavome aplink Dringio ir Vajuonio ežerus, gegužę susirinkome į pirmąjį Aukštaitijos regiono turizmo forumą ir paminėjome jaunesniųjų brolių Lietuvos nacionalinių parkų 25-etį, birželį ant Ladakalnio traukėme sutartines, rugpjūtį Palūšėje kėlėme bures ir Stripeikiuose kopinėjome medų. Beje, šiais metais tai ne vienintelis renginys Bitininkystės

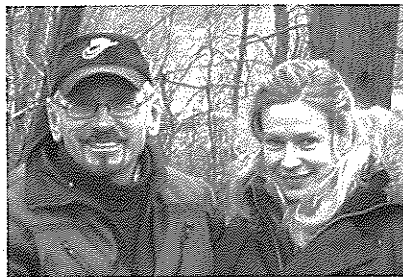
muziejuje – jis tiesiog dūzgia nuo renginių: „Gegužinis spiečius“, Rasos, 100 liepų žydėjimo šventė, Medkopio pabaigos paminėjimas...

Džiaugiamės ir atsinaujinusia Palūšės bažnyčia (tiesa, reikia pripažinti, kad tai ne direktijos nuopelnas). Bažnyčia žinoma ne tik Lietuvoje. Garsas apie jos unikalumą ir čia vykstančius koncertus pasiekė net Ameriką. Europoje gastroliuojantis Moristauno miesto (Naujojo Džersio valstija) suaugusiųjų choras „Harmonium“ vienintelį savo koncertą Lietuvoje surengė Palūšės bažnyčioje.

Būta praėjusiais metais ir netekčių – netekome seniausio medžio Aukštaitijos nacionaliniame parke. Spalio 5-osios naktį įsismarkavęs rudens vėjas buvo stipresnis už Trainišio senolį. Neilgai svarsčius buvo nuspręsta palikti jį ten pat dūlėti. Net ir gulėdamas savo dydžiu jis kelia nuostabą, o negyva ąžuolo mediena dar ilgai bus prieglobsčiu retiesiems augalams, grybams ir vabzdžiams. *✍*

Senolis Trainišio ąžuolas neatlaikė rudens vėtrų

PARKO GIRIŲ TAKAIS

Kuo praturtėjome 2016 metais

Bronius ŠABLEVIČIUS ir Asta SURVILAITĖ

Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos
Gamtos skyriaus vyr. specialistai

Įdomus Aukštaitijos nacionalinio parko gamtos pažinimo procesas. Kas praeityje buvo atrasta, tas neužmirštama ligi šiol, nes yra užrašoma, išsaugojama. Pirminiai tyrinėjimai pradėti sužinojus, kad šiame krašte ruošiamasi įkurti pirmąjį Lietuvoje nacionalinį parką. Botanikai jau tada žinojo esant Ginučių ažuolyną, kuriame augo mūsų spygliuočių miškams nebūdingi augalai. Sistemingas augalijos tyrimas vyko jau įkurto nacionalinio parko Ažvinčių girios draustinyje 1976–1979 m., kai atvyko Botanikos instituto specialistai. Kaip jiems lengva buvo dirbti! Kiekviena pirmą kartą pamatyta augalo rūšis tada buvo „nauja“. Nuo to laiko, turėdami tų tyrimų augalijos sąrašus, mes, parko biologai, tęsiame jų darbą: kasmet atrandame naujų dar nežinotų rūšių arba aptinkame tas rūšis, apie kurias žinios jau labai „pasenusios“. Kartais atrodo, kad tos rūšys jau išnyko iš Parko teritorijos...

Augalai. Per 2016 m. Aukštaitijos nacionalinio parko gyvoji gamta vėl praturtėjo 7 naujomis augalų rūšimis. Nebūtina jų ieškoti tolimiausiose mūsų girių vietose. Štai kvaitulinis gurgždis, iki metro aukščio skėtinis augalas, iki šiol buvo nežinomas, nors surastas čia pat, Palūšės kaime. Dar 6 naujai atrastos rūšys augo Meironių kaimo apylinkėse.

Pirmą kartą surastos 7 **grybų** rūšys. Šakotoji skylėtabudė

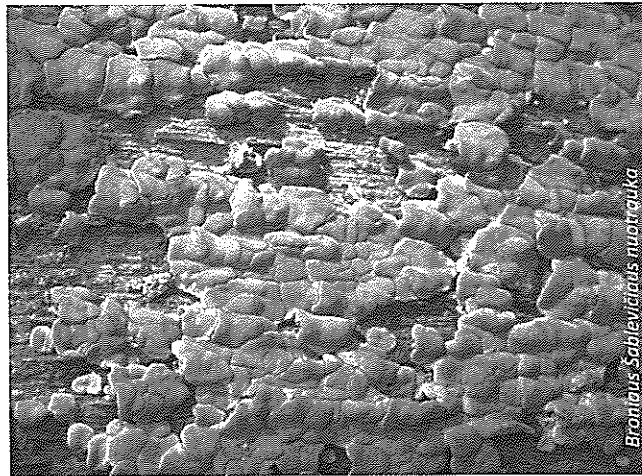
– tai grybas iš daugybės grybų kepurėlių, bet jos turi vieną bendrą kotą. Ji atrodo kaip kupstas ar kupeta nedidukų grybų, sulipusių vieni ant kitų. Ažvinčių girioje radome 5 tokius „kupstus“. Kurapkinis storplutis neturi kotelių ir kepurėlių, o prilipęs prie storųjų šakų mažais gumburėliais, kurie susilieja į bendrą vaisiakūnį ir atrodo lyg storo sluoksnio pelėsis. Kol jaunas, grybas rožinės spalvos, vėliau papilkėja. Jį radome ant Trainišio ažuolo šakų 6–7 m aukštyje. Kol ažuolas nebuvo išverstas, apie šį grybą net numanyti negalėjome: tai senųjų ažuolynų elementas. Kimininę kelmenę pakartotinai atradome ketvirtoje, bet itin neįprastoje parko vietoje – Baluošo ež. saloje. Jos sporos atskrido,

nusileido į salos mažytį žemapelkės lopinėlį ir sudygo. Šios 3 grybų rūšys įrašytos į Raudonąją knygą. Šlapiuose pelkinių ežeriukų krantuose išdygsta itin retos žagarūnės. Jas radome Jaskučio ežero krante. Drebulinės gelsvuolės pirmasis radinys – prie Bevardžio ežeriuko, kuris tarp Strigailišio kaimo ir Parko ribos. Avinė dirvapintė – storas, mėsingas baltas valgomas grybas, augantis kolonijomis iš storos samanų paklotės. Auga Ažvinčių girioje ir miške prie Berniūnų kaimo. Grybo vardas drebutinis netikrądylis nurodo, kad jis sudarytas lyg iš tvirto drebučio,

Sistemingas augalijos tyrimas vyko jau įkurto nacionalinio parko Ažvinčių girios draustinyje 1976–1979 m., kai atvyko Botanikos instituto specialistai. Kaip jiems lengva buvo dirbti! Kiekviena pirmą kartą pamatyta augalo rūšis tada buvo „nauja“.

Šakotoji skylėtabudė

Kurapkinis storplutis

Broniaus Šablevičiaus nuotrauka

Drebulinė gelsvuolė

želės. Lakšto apatinė pusė nusėta dygliukais. Grybus radome Ažvinčių girios pietiniame pakraštyje. Tai pirmasis rūšies radinys. Toje vietoje, po lazdynais radome ir kilniąją musmirę. Ji panaši į paprastąją, bet jos kepurėlė ne raudona, o ruda su gausiomis baltomis dėmėmis. Kislioji bulgarija – tai juodų grybukų vaisiakūnių grupės ant išvirtusių medžių kamienų. Jie lyg maži pilnaviduriai dubenėliai su dangteliais. Pagreitina medienos supuvimą ir vartimą dirvožemiu. Tai vis pirmieji naujų rūšių atradimai. Iš viso vos ketvirtą kartą Parke radome kūginį briedžiuką (Minčios giria) ir ketvirtą kartą dekoratyvųjį grybą žvaigždiną (Gavio ež. Krante), kuris atrodo lyg meniškai pagamintas rankų darbo kūrinyss...

Naujų grybų rūšių atradome ir daugiau (iš *Clavaria*, *Polyporus*, *Pholiota* genčių), tačiau dėl sudėtingo apibūdinimo nenustatėme rūšių pavadinimų. Tikslią grybo rūšį galima nustatyti ji išdžiovinus, susmulkinus ir surinkus nors keletą sporų. Kiekvieno grybo rūšies jos yra skirtingos.

Vabzdžiai. Šįmet Ginučių ažuolyne radome vieną iš rečiausių ir patį stambiausią Lietuvoje žygį – didįjį puošniažygį. Iki tol atrodė, kad Parko biotopai ir buveinės jam yra netinkami. Net 7 didžiojo skydvabalio individus vienu metu ant beržo kempinės radome Baluošo ež. Beržų saloje. Nors tai ne pirmas radinys, tačiau tokia gausa viename taške nustebino. Gal todėl,

Broniaus Šablevičiaus nuotrauka

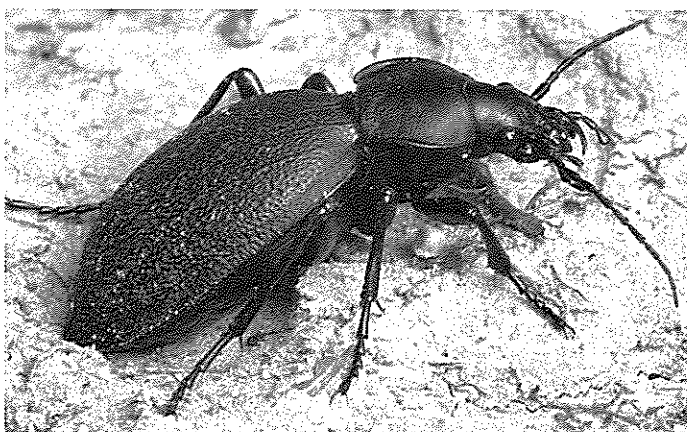
Kūginis briedžiukas

Broniaus Šablevičiaus nuotrauka

Žvaigždinas

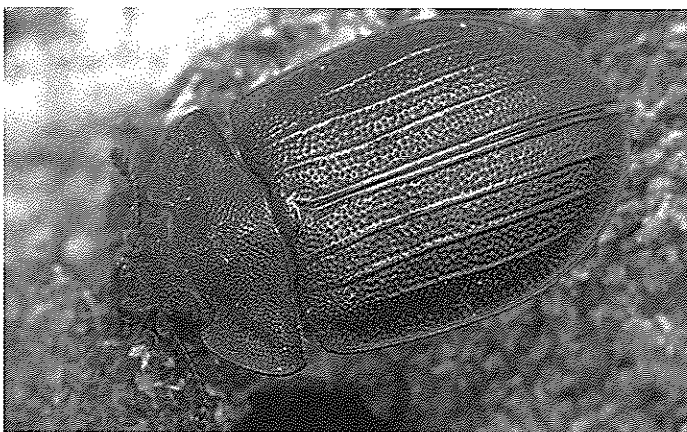
kad jie čia užgimė, užaugo, bet pasijuto izoliuoti ežero vandens? Abi rūšys – iš Raudonosios knygos sąrašo.

Didysis puošniažygis

Paukščiai. Naujų rūšių neužregistravome, bet nustebino juodakaklio naro ir gulbės giesmininkės naujos lizdų (jauniklių auginimo) vietos. Narai perėjo Dringio, o gulbės – Utenykščio ežeruose. Abi rūšys įrašytos į Raudonąją knygą.

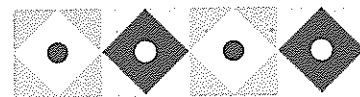
Žinduoliai. Po labai ilgos pertraukos šių metų liepą rudasis lokys pastebėtas netoli Želmenišės kaimo pamiškėje (informaciją pateikė medžiotojas V.Vaickus, stebėjęs žvėrį iš medžiotojų bokštelių). ☞

Didysis skydvabalis

DARBAI IR AKTUALIJOS

Ieva ŠUMINAITĖ
Aukštaitijos nacionalinio parko Gamtos mokyklos specialistė

Kai mokytoja - gamta

„Gamta – vienintelė knyga, kurios kiekvienas puslapis prasmingas.“

J. V. Gėtė

Naują parko ekologinio švietimo veiklos puslapį atvertė Meironų kaime, Lūšių ežero pakrantėje, 2016 metais įsikūrusi atnaujinta Aukštaitijos nacionalinio parko gamtos mokykla.

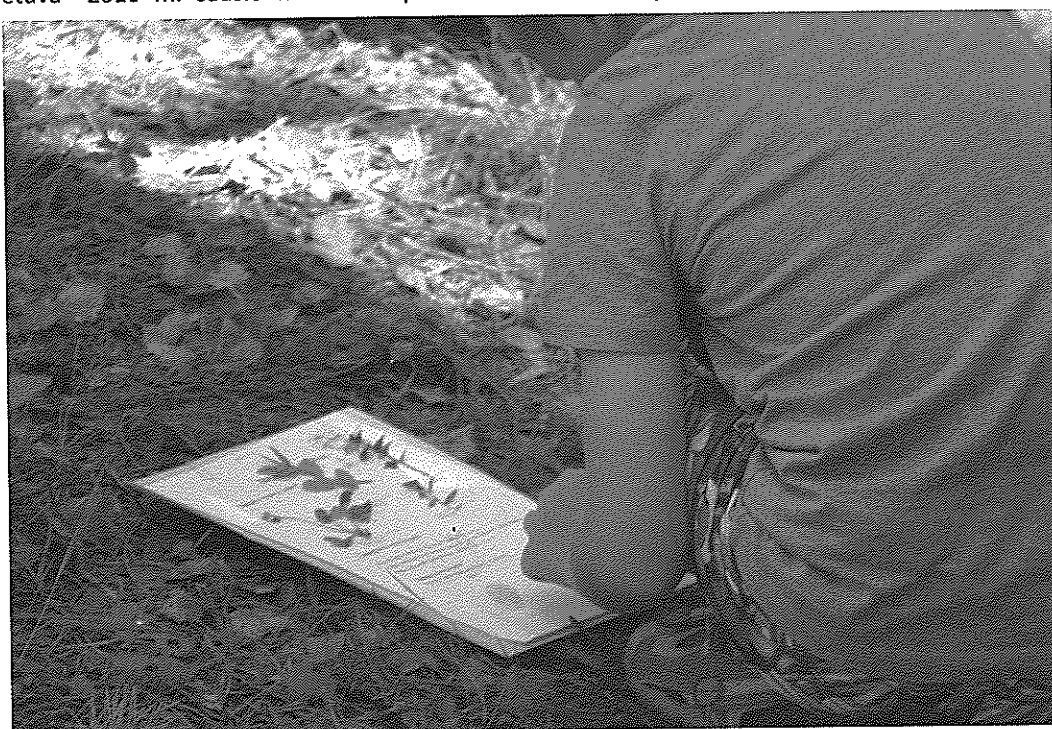
Nuo seno gamtos ir žmogaus santykis buvo labai glaudus. Gamta žmogui buvo maitintoja, gydytoja, pranašė. Nustatyta, kad gamta kūrybiškumą gali pagerinti net iki 50 proc., o pasivaikščiojimas miške streso hormonų lygį sumažinti net 16 proc. Naujausi tyrimai parodė, kad nuolat stresą ir įtampą patiriantį šiuolaikinį žmogų ramina net ir virtuali gamta, - atskleidžiama žurnalo „National Geographic Lietuva“ 2016 m. sausio mėnesio numeryje. Stebima liūdna tendencija: vis mažiau mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunimo domisi gamta ir būna joje. Šiuolaikinis jaunimas mieliau praleidžia laiką žaisdami kompiuterinius žaidimus ar žiūrėdami televiziją. Vaikas su gamta susiduria būdamas dar kūdikis. Pradžioje būna smalsus, nebijantis pagriebti ropojantį vabalėlį ar įšokti į po lietaus atsiradusią balutę. Vėliau domėjimasis gamta lyg ir niekur nedingsta, tačiau dažnai persikelia į virtualų pasaulį. Iš pirmo žvilgs-

nio vaizdai lyg ir tie patys: medžiai, žolė, gyvūnai, bet... Sudarykime galimybę vaikams pažinti pojūčius, kurių neįmanoma pajusti vien tik žiūrint laidas apie gamtą. Išėikime pasivaikščioti, pagulėkime aukštoje žolėje, pasidžiaukime pavasarinio lietumi, prisilieskime prie gamtos...

Jau pirmaisiais veiklos metais Gamtos mokykla sulaukė lankytojų dėmesio: edukacinėse programose dalyvavo nemenkas būrelis mokinių. Jie susipažino bei turėjo galimybę

prisiliesti prie parko gamtinių ir kultūrinių vertybių, galėjo įsijausti į kraštovaizdžio architekto vaidmenį, įsikūnyti į prieš tūkstančius metų gyvenusių žmonių „kailį“. Smagu

Vaikas su gamta susiduria būdamas dar kūdikis. Pradžioje būna smalsus, nebijantis pagriebti ropojantį vabalėlį ar įšokti į po lietaus atsiradusią balutę. Vėliau domėjimasis gamta lyg ir niekur nedingsta, tačiau dažnai persikelia į virtualų pasaulį.

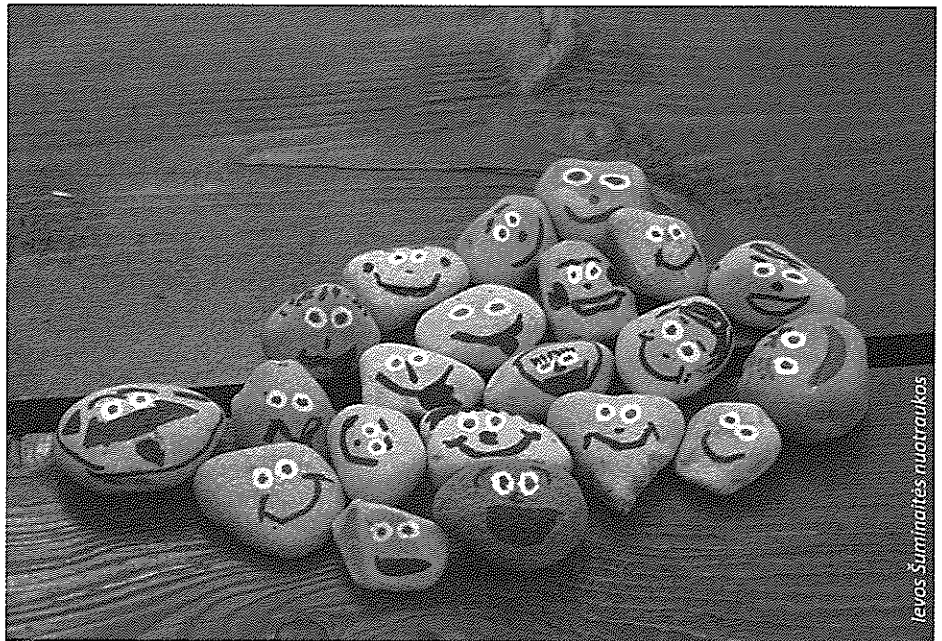

prisiminti išskirtinę, kelias dienas trukusią Visagino vaikų dienos centro auklėtinų viešnagę gamtos mokykloje. Pirmąją dieną vaikai keliavo tradiciniu parko centrinės dalies maršrutu: aplankė senovinės bitininkystės muziejų, kur sužinojo bei pamatė kaip seniau ir dabar atrodo aviliai, išvydo kaip bitelės triūsia avilyje bei mokėsi žvakių liejimo amato. Vėliau vaikai aplankė Ginučių ir Papilialkalnės piliakalnius bei ant Ladakalnio užnešė akmenukus su didžiausiais savo troškimais ir viltimis. Ekskursija baigėsi Aukštaitijos nacionalinio parko Lankytojų centre, kur vaikai apžiūrėjo ekspoziciją ir klausėsi pasakojimų apie Aukštaitijos nacionalinio parko gamtą ir kultūrinį paveldą. Kitą dieną išsiruošėme į žygį botanikos taku, kur vaikai susipažino su 4 pagrindinėmis parko buveinėmis:

miško, ežero, pelkės ir pievos. Vadovaudamiesi duotomis augalų nuotraukomis ir augavietės apibūdinimu vaikai surado ir išmoko įvardyti *pataiso varinčiaus* ir *stačiojo atgario* skirtumus

bei sužinojo apie šių augalų sporų panaudojimą. Didelio vaikų dėmesio sulaukė ir pelkėje augantis įvairiausias augalas *apskritalapė saulašarė*, kuri kaip tik tuo metu buvo sučiu-

pusi savo auką. Po susipažinimo su Aukštaitijos nacionalinio parko gamtinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis vaikai turėjo galimybę, žaisdami žaidimą „Keliaukime po Aukštaitijos nacio-

Levos Šuminaitės nuotraukos

Edukacinėse programose dalyvavo nemenkas būrelis mokinių. Jie susipažino bei turėjo galimybę prisiliesti prie parko gamtinių ir kultūrinių vertybių, galėjo įsijausti į kraštovaizdžio architekto vaidmenį, įsikūnyti į prieš tūkstančius metų gyvenusių žmonių „kailį“.

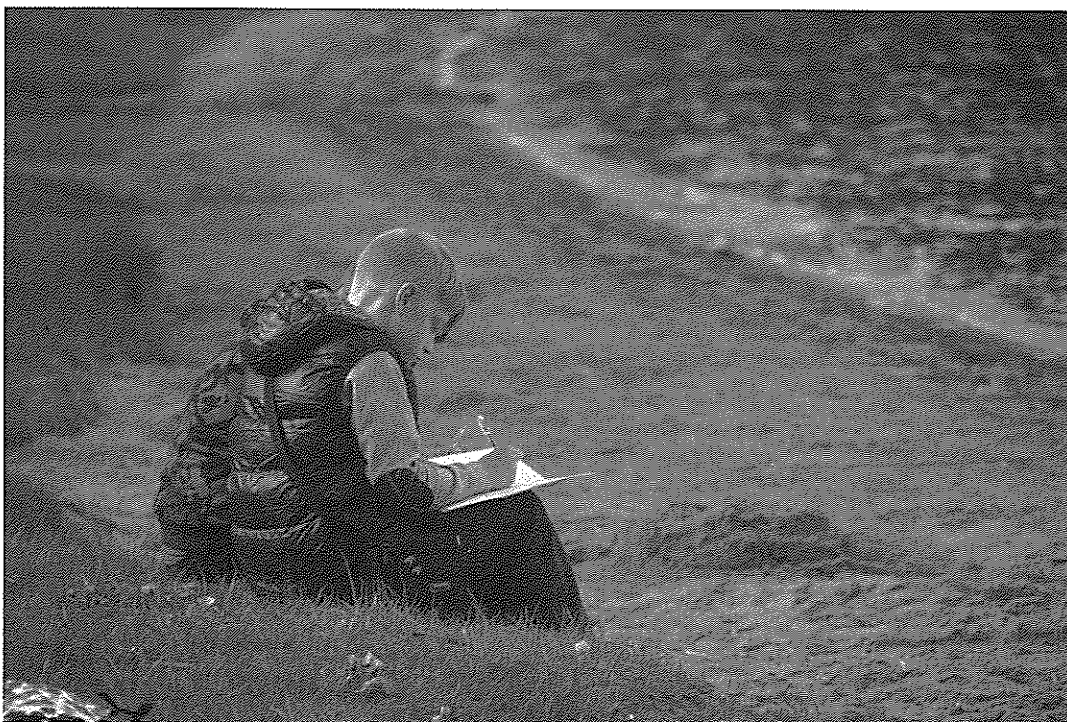
nalinį parką“, pasivaržyti ir išsiaiškinti, kas ekskursijų ir žygio metu „varnų nešaudė“ ir daugiausiai žinių sukaupe.

Taigi norintiems pailsėti nuo miesto šurmilio, smagiai praleisti laiką bei arti-

miau susipažinti su Aukštaitijos nacionalinio parko kultūrinėmis ir gamtinėmis vertybėmis siūlome išsirinkti ir užsisakyti jus dominančią edukacinę programą ir pernakti

voti jaukiuose gamtos mokyklos kambariuose. Šiuo metu siūlome aštuoniolika edukacinių programų (8 gamtines ir 10 kultūrinių) pritaikytų tiek ikimokyklinukams, tiek suaugusiems.

Edukacines programas jums ves patyrę ir savo darbą mylintys bei išmanantys Aukštaitijos nacionalinio parko gamtos ir etnokultūros specialistai. Gamtos mokykla yra aprūpinta turistine, paukščių stebėjimui skirta įranga, interaktyvia lenta ir kita edukacinei veiklai reikalinga įranga, todėl yra puiki galimybė rengti vasaros stovyklas mokiniams ir studentams. ✂

Unt kalnelių, unt aukštųjų, stovi bažnyčia švintoji:

apie galimybes pažvelgti pro užrakintas duris

Giedrė ŠUKYTĖ

Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko Informacijos ir kultūros paveldo skyriaus vyr. specialistė

Kultūros paveldas – plati sfera, apimanti daugybę skirtingo pobūdžio objektų. Kultūros paveldo objektai gali būti archeologiniai, mitologiniai, etnokultūriniai, architektūriniai, urbanistiniai (miesto), inžineriniai, istoriniai, memorialiniai, dailės. Kai kurie iš jų netgi peržengia vienos ar kitos srities ribas, turi ne vieną požymį.

Saugomos teritorijos savo ribose paprastai glaudžia ne vieną kultūros paveldo objektą. Nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose dominuoja archeologiniai objektai – gamtinėje aplinkoje tolimos praeities ženklų išlikę daugiausia. Tačiau lankytojų akis labai dažnai patraukia ir vėlesniais laikais statyti sakralieji kultūros paveldo objektai. Dažnai aukštesnėje vietoje stovinti šventovė yra tarsi skiriamasis ženklas kalvotame bei miškingame Rytų Aukštaitijos krašto vaizdyje.

Medinės kaimelių ar nedidelių miestelių bažnytelės patraukia ir lietuvių, ir svečių iš kitų šalių dėmesį. Deja, šiuo metu jos visos dažniausiai būna užrakintos ir patekti į vidų nėra taip paprasta. Šių dienų demografinė situacija, gyventojų mažėjimas (ypač kaimo vietovėse) turi įtakos kaimo bažnyčiose ar koplyčiose laikomos vos kartą per savaitę ar dar rečiau, o visu kitu metu jos lieka užrakintos. Netgi viešojoje erdvėje šis klausimas po truputį keliaamas. Atsiranda įvairiausių pasvarstymų, kaip elgtis tokiu atveju, kokių sprendimo būdų ieškoti. Drąsiausieji, remdamiesi kai kurių kitų šalių patirtimi, siūlo šiuos pastatus atiduoti kultūros ar švietėjiskoms įstaigoms, paversti juos muziejais. Vilniuje turi-

me šv. Kotrynos bažnyčios pavyzdį, kaip buvusi šventykla šiuo metu yra koncertų salė. Galiausiai, kaip teigia religijos žinovai, bažnyčia visų pirma yra suprantama ne kaip pastatas, o bendruomenė. Todėl jei nebėra bendruomenės, natūralu, jog ir šventovės durys vis ilgiau lieka užrakintos. Žinoma, yra supratingų kunigų, patarnaujančių žmonių, su kuriais susitarus iš anksto galima pastatus apžiūrėti ne tik iš išorės. Deja, dėl vienokių ar kitokių priežasčių tai įmanoma ne visur. Pavyzdys – Palūšės šv. Juozapo parapiinė bažnyčia – vienas reikšmingiausių ir gražiausių medinės architektūros paminklų Lietuvoje, vos per žingsnelį buvęs nuo paskelbimo UNESCO kultūros paveldo objektu. Ši bažnyčia yra viso Aukštaitijos nacionalinio parko simbolis, o į vidų turistai beveik nepatenka, nors labai dažnai domisi, kaip tai padaryti. Nėra taip, jog niekas nenori įsileisti į bažnytelę, tačiau žmonių, ekonominių lėšų, o gal net paprasto tarpusavio sutarimo stygius daugumai Palūšėje apsilankusių žmonių leidžia tik pasivaikščioti šventoriuje. Būtent ši

Labanoro bažnyčia po atstatymo

priežastis, ko gero, buvo viena kertinių, paskatinusių įgyvendinti projektą „Unt kalnelių, unt aukštųjų stovi bažnyčia švintoji“.

Svarbiausia projekto mintis: jei negalite šventovės pamatyti gyvai – apžiūrėkite ją virtualiai. Šiuo atveju norėta suteikti galimybę šventovės pamatyti ir tiems, kurie dėl fizinių ar bet kokių kitokių priežasčių galbūt niekada negalės jų aplankyti gyvai. Projektas apima ir Labanoro regioninio, ir Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijose esančius sakraliuosius objektus. Parkuose yra aštuoni sakraliojo kultūros paveldo objektai, kurių 4 įtraukti į kultūros vertybių registrą (Palūšės šv. Juozapo parapiinės bažnyčios kompleksas, Kaltanėnų Švč. M. Marijos Angeliškosios bažnyčios kompleksas, Labanoro Švč. M. Marijos gimimo bažnyčios kompleksas, Rudesos šv. Jono Krikštytojo koplyčios kompleksas). Kiti 4 objektai, turintys kultūros vertybių požymių – Stirnių šv. Jono Krikštytojo nukankinimo bažnyčia, Daunorių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, Reškutėnų šv. Izidoriaus bažnyčia ir varpinė ir Januliškio šv. Tado Judo ir Simono koply-

čia. Seniausios – bažnyčia Palūšėje ir koplyčia Rudesoje. Labanoro miestelyje, deja, po gaisro 2009-aisiais iš senųjų bažnyčios pastatų likusi tik varpinė. Kitos šventovės – XIX a. antros pusės – XX a. pradžios statybos. Sukurtas virtualus turas leidžia ne tik pamatyti bažnyčias, bet ir sužinoti jų istoriją, atsiradimo priežastis, kitus įdomesnius faktus. Kadangi parkas sulaukia daug turistų ir iš kitų pasaulio šalių, informacija pateikiama ne tik lietuvių, bet ir anglų, vokiečių bei rusų kalbomis.

Be minėtų minties, – negali įeiti gyvai – jeik bent virtualiai – turėta ir kita mintis: pamatei virtualiai – užsinerk pamatyti gyvai! Kad ir kokios puikios būtų technologijos, jos vis dar neatstoja

gyvo vaizdo, kvapo, lytėjimo. Tad labai tikimės, jog apžiūrėję objektus virtualiai užsinerosite juos pamatyti ir gyvai, įtrauksite į savo maršrutus ir šventovių grindys dažniau išgirs kojų trepsėjimą. Juk kiekviena iš jų pasakoja savo istoriją bendroje istorijos tėkmėje. ✍

<http://virtualusgidas.lt/baznycios/>

Medinės kaimelių ar nedidelių miestelių bažnytėlės patraukia ir lietuvių, ir svečių iš kitų šalių dėmesį. Deja, šiuo metu jos visos dažniausiai būna užrakintos ir patekti į vidų nėra taip paprasta.

Palūšės Šv. Juozapo bažnyčios interjeras

Salų padrikasis kaimas – gyvasis etnoarchitektūros muziejus

Emilija DABRĖGAITĖ

Lietuvos liaudies buities muziejaus kultūros projektų vadovė

Salų etnoarchitektūrinis kaimas įsikūręs Aukštaitijos nacionaliniame parke, ant Alksno ežero kranto, vaizdingoje vietoje, miškų ir ežero apsuptyje, netoli Ladakalnio ir Ginučių piliakalnio. Tai savaime susiklostęs kupetinis kaimas. Tokie kaimai savo struktūra yra seniausi ir kildinami iš mažų padrikų kaimelių, atsiradusių įsavinant naujus žemės plotus ir kuriantis juose. Dauguma kupetinių kaimų susidarė po Valakų reformos iš užribiuose arba miškuose įsikūrusių viensėdžių. Daug jų įkurdinta XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje karališkose Aukštaitijos ir Dzūkijos giriose. Išskirtinis šių kaimų bruožas, palyginus su kitais Lietuvos kaimais-sodybomis, yra daugiafunkcinė ūkinė veikla: be žemės ūkio buvo verčiamasi žvejyba, miško darbais (dirbo eiguliais, tvarkė mišką, plukdė sielius, gamino degutą, virė smalą, degino anglį), vaistažolių rinkimu, uogavimu. Tokia ūkinės veiklos įvairovė darė įtaką ir pastatų architektūrai.

XX a. pradžioje Kazimierui Kudabai padalijus trobesius keturiems sūnums, įsikūrė atskiros sodybos. Kaimas virto padriku 4 sodybų kaimu. 1987 m. Lietuvos liaudies buities muziejus (LLBM) įsigijo dvi (ne visas) sodybas, iš viso – šešis pastatus, kurie 2016 metais buvo restauruoti iš Europos ekonominės erdvės paramos ir Lietuvos valstybės lėšų pagal Kultūros ministerijos įgyvendinimą programą "Kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimas ir atgaivinimas", įgyvendinant projektą „Salų etnoarchitektūrinio kaimo dviejų sodybų sutvarkymas ir atgaivinimas“.

Projekto metu buvo ne tik restauruoti 6 muziejui priklausančys pastatai, bet ir surengti Tradicinių amatų meistrų bei visuomenės mokymai, kuriuose dalyvavo ir projekto partneriai iš Norvegijos. Taip pat įvyko ir keletas renginių, skirtų susipažinti su projekto veikla. Restauruotuose pastatuose veiks Lietuvos liaudies buities muziejaus regioninis padalinys pagal ekomuziejaus modelį, kurio tikslas – skatinti vietos bendruomenių gerovę ir darnią plėtrą. Kadangi Salų etnoarchitektūrinio kaimo išskirtinis bruožas – įvairialypė ūkinė veikla, restauravus muziejaus sodybas, jose ir bus vystoma tradicinė buitis bei pristatoma įvairi šiai vietai būdinga ūkinė veikla. Ekomuziejaus vizija turėtų patenkinti šiuolaikinės visuomenės poreikius, kurie paskutiniaisiais dešimtmečiais sparčiai kinta. Salų etnoarchitektūrinis kaimas galėtų tapti puikiu pavyzdžiu, kaip galima suderinti sena su

nauja ir kaip sudominti lankytojus demonstruojant senąjį amatą, primenant mūsų senolių išmintį ir sugebėjimą gyventi net ir, atrodytų, pačiomis netinkamiausiomis sąlygomis.

Muziejus kartu su partneriais iš Norvegijos (Buskerud Fylkeskommune) surengė intensyviuosius 6 dienų mokymus, kurių metu buvo apmokyti net 30 dalyvių (iš jų 7 kolegos iš Norvegijos). Juos mokė ir užsiėmimams vadovavo 6 patyrę dailidės iš Lietuvos bei 3 norvegų lektoriai. Per šią mokymų savaitę buvo pasiekti stulbinami rezultatai: restauruota muziejaus Aukštaitijos regiono Daujėnų sodybos daržinė (atstatyta sienų geometrija bei pakelti pamatai), pagamintas realaus Dzūkijos regiono Rudaminos sodybos svirno prototipas, kuris bus naudojamas edukaciniams užsiėmimams, bei iš savo vietos išjudintas Grybų svirnas, kuris ateityje papildys Aristavėlės dvaro ekspoziciją.

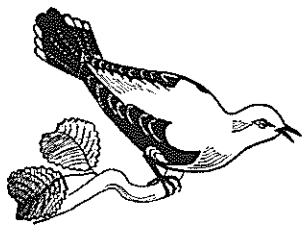
Dalyviai susidūrė su įvairiais iššūkiais, tačiau su jais puikiai susitvarkė. Mokymų pabaigoje visi kalbinti dalyviai pripažino, kad iš pradžių nebuvo lengva prisiderinti prie skirtingų darbo metodų, tačiau tiek lietuvių, tiek norvegų meistrai buvo suinteresuoti pasisemti kuo daugiau praktinės patirties, todėl numatyti rezultatai buvo pasiekti.

Taip pat šių mokymų metu plačioji visuomenė Salų II kaime buvo supažindinta su gerąja Norvegijos patirtimi. Lektoriai iš Norvegijos pristatė medinių namų išsaugojimo politiką jų šalyje bei pateikė praktinių pavyzdžių. Po paskaitų buvo surengta diskusija, kurios metu visi dalyviai kartu su privačių medinių namų savininkais aptarė opiausias problemas ir pasidalino vertingais patarimais.

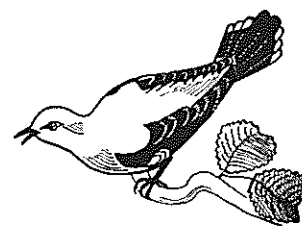
Lietuvos liaudies buities muziejus, siekdamas puoselėti ir išsaugoti Lietuvos medinį kultūros paveldą, ir toliau planuoja organizuoti panašaus pobūdžio renginius. ✂

Nuotrauka J. Skardžiūtes

VOLUNGĖ

Bronius ŠABLEVIČIUS

Mėnuo prie veido man guli...

Naktį išbudau – kaimas sapnavosi tolimas.
Kaimynų mergaitė ten dainuodavo po ąžuolais...

Plaukiu per saulėlydžio taką raudoną,
Apkabinęs tuos, kurių nebėra jau.

Pripildžiau vynu dvi taures. Nors nieks neateis.
Sugersiu už du. Sunku bus. Ir tegu.

Po grynų dangum nakčiai gulį paklojau.
Atbundu – mėnuo prie veido man guli...

Iš toli namolio sugrįžau. Varteliai į kiemą
Niekieno nepaklembenti vis budi.

Neapčiuopiama praeitis taip gražiai dar atrodo!
Viens į kitą vis žiūrim... Ir nepabosta.

Laukuos mėlynos gėlės klajojo, paklydo.
Rugiuosna įbrido – savo žiedus atidavė.

Iš kelionių sugrįžus, numetu nuovargį. Basta!
Bet... Andų kalnai! Leiskit jus pamatyti dar kartą...

Žvarbų šlapdribos vakarą užkaitinau vyną.
Ar ateis kas antrą taurę pakelti? Deja.

Mėnuo lipa per langą. Įsiveržia į kambarį.
Kas tu toks, kad neleidi miego užmigti?

Iš kur liūdesys, skaidrus tartum džiaugsmas?
O atsako man paukščiai, nutūpę nakvot ežeran.

Jaunyste, viesule, ko leki lyg patrakus?
Sustok, pašviesk viltimi, kaip anuomet.

Klausiausi rudenio – naktį ant kalvos.
Ore suklykino žąsys. Širdis kaip nuščiuvė!..

Mano miškuos dar kvepia rudenio žolės.
O, nenuvyskit rytą! Juk saulė ir ryt gal pašvies...

Sus'daužkime saulėlydžio taurėmis, broli,
Už dar vieną dieną rytą!

Kasmet žvaigždės dega virš sušalusių eglių...
Ar ateisi prie Naujamečio laužo likimo išburti?

Sako: „Garbingi bijo draugaut su niekingais“.
O ką tu darytum, įkliuvęs jų valdžioje?

Tu trokšti valdžios ir garbės? Ir vis ne gana?
Turėsi! Kol be laimės užspringsi jomis.

Taip ilgai tu slapstais ir tyli, sukandęs dantis.
Bet tylėdams parodai, kas tu esi.

Išsiliejo saulėlydis. Eisiu, vartelius jau užversiu –
Bičiulių, draugų ir šįvakar nebus.

Pažįstamus skaičiavau! Net tris šimtus tris.
Bet jų nebėra. Kelyje ir griūnu, ir pasikeliu vėl.

Ir kregždės sumigo, ir laužas išblėso.
Tik žiogas čirpia kleve. Jis dar su manim.

Išeiti į girią, tyloje atsiremti į virtusį medį...
Švytintis mėnuo kad greta atsisėstų...

Sodinti, auginti, šventovę statyti, gyventi, gyventi...
Bet kur yra tie, tą jau prieš šimtmečius darę?

Įskrido kamanė ir daužo į langą. Tokia protinga!
O manam kambarį ji lyg be proto visai.

Kiekvienas svajoja ir myli, ir žydi, ir tikisi visko...
Tik kaip išgyvent nepargriuvus – niekas nežino.

O praeitie, į ką tu pavertei mus ir mane?
Ar laiminga esi, jaunystes visų pasivogusi?

Didybė nakties: nurimo ir vėjai, ir jūra, ir siela –
Akistata su savimi... Ir joks žmogus čia neb'ateis.

Saulėlydis debesy mėnulio pilnatį žadina.
Vien svaigina tylą ir guolyje smilgos bevystančios.

Kai išsiskyrėm – jonvabaliai pakelėm švietė.
O sugrįžimo nėra. Kelią pusnys užtvėrė.

Sugrįžk iš tolybių, ranką uždėk ant peties,
Pažvelk į akis, kad net suvirpėčiau.

O, kad nurimti, išeiti, ramybe užsigerti –
Pro sodo vartus iš nakties niekada nebegrįžti...

~~~~~

IŠ KULTŪROS LOBYNO

Vietovardžiai—istorijos saugotojai

Eglė Šilnikaitė

Geografė, II k. Paveldosaugos magistro studentė

Vietovardžiais domisi, juos tyrinėja įvairių mokslo šakų atstovai – kalbininkai, istorikai, geografs. Dauguma vietovardžių turi gilią praeitį, mena seną istoriją. Kai kurie iš jų yra užfiksuoti, kai kurie jau išnykę, o kai kurie vis dar plačiai vartojami vietinių žmonių kalboje. Patikimiausias vietovardžių šaltinis yra tiriamosios apylinkės gyventojai, ypač senoji žmonių karta.

Mokslas, kuris tyrinėja vietovardžių kilmę, paplitimą bei raidą, vadinamas toponimika. Vandenių vardai dar vadinami hidronimais. Dažniausiai jie yra labai seni. Ežerų vietos: įvairūs ragai, sąsiauriai, sąsmaukos, kyšuliai, pusiasaliai, įlankos, salos, pakrantės – vadinami smulkiaja ežerų toponimika. Aukštaitijos nacionaliniame parke yra 127 ežerai ir ežerėliai, tad suprantama, kad iš smulkiosios ežerų toponimikos čia būtų galima ir knygą parašyti.

Smulkiaja ežerų toponimika domėtis paskatino tėtis ir vienas seniausių Puziniškio kaimo gyventojų Mečislovas Banys. Pastebėta, jog informacijos tikrai trūksta ir yra visai surinkti tik Dringio ežero pakrančių pavadinimai. Tad 2016 metų rugsėjo mėnesį kartu su tėčiu Rolandu Šilniku pradėjome kelionę po šį kraštą.

Vasarą dėl įvairių priežasčių darbą nutraukėme. Maniau, kad jau niekada nebegrįšiu prie šių pavadinimų, bet kartą susitikus su Dringio ežero (smulkiosios toponimikos žemėlapis) autoriumi Kęstučiu Čeponiū noras surinkti kiek įmanoma daugiau pavadinimų užsiplieskė iš naujo. Rudenį kelionę tęsėme toliau. Vingiuotais keliais per girias važiuojame aplink ežerus ir ieškojome seniausiųjų vietinių gyventojų. Tyrimo metu buvo užfiksuoti keli nauji ežeriukų pavadinimai: Baravyko (duomenis pateikė E. Žilėnas, g. 1940 m., ir du broliai – R. Rūkas, g. 1949 m., bei P. Rūkas, g. 1951 m. Ginučių k.), Žydamušys

(duomenis pateikė Veronika Stalygienė (60-80 m., Puziniškio k.), Posakės/Paasekės (duomenis pateikė Mečislovas Banys, g. 1935m. Puziniškio k.) Visi jie yra miške, pakeliui iš Ginučių į Puziniškį. Taip pat rasta ir klaidų, pvz., Dumblio ežero tikras pavadinimas yra Velniūkštis. Veronika Šilnikienė, g. 1925 m. Puziniškio k., pasakojo: „...man mama pasakojo, jog kai važiuodavo Utenon turgun, tai visus ratus ir numau-na, i nežino, kur jie dingsta.“ Ki-toje istorijoje, anot pasakotojos, „Žydas nešiodavo parduot viskų ir pacanai vijos ir inmetė, todėl Velniūkščiu vadindavo“.

Šiuo metu apklausti 53 žmonės. Net sunku būtų ir pasakyti, kurie žmonės informacijos pateikė daugiausiai. Kiekvienas savotiškai padėjo ar nukreipė pas kaimyną. Galėčiau išskirti M. Banį iš Puziniškio kaimo, Tauragnų seniūną –

A. Danauską, V. Gaidelį iš Ignalinos, P. Rūką iš Ginučių, A. Rastenį iš Palūšės, M. Šimkūną iš Tauragnų, A. Mamėniškį iš Aukštagalynio k., brolius Valčikus iš Murmų, J. Zenkų iš Obelių rago, N. Grušnę iš Trainišio... Galima būtų dar daugiau minėti.

Dauguma vietovardžių turi gilią praeitį, mena seną istoriją. Kai kurie iš jų yra užfiksuoti, kai kurie jau išnykę, o kai kurie vis dar plačiai vartojami vietinių žmonių kalboje. Patikimiausias vietovardžių šaltinis yra tiriamosios apylinkės gyventojai, ypač senoji žmonių karta.

Posakės/Paasekės ežeriukas pavasarį

Kol kas surinkti 435 pavadinimai. Daugiausiai pavadinimų turi ežerai: Dringis, Tauragnas, Baluošas, Alksnas, Kretuonas, Lūšiai, Žiežulnys. Toponimų tikslią vietą nustatyti kartais tikrai sunku, tad nenuostabu, jog gali būti įsivėlus viena kita klaida.

Pasak A. Vanago, kai kurie nacionalinio parko vietovardžiai kilę iš buvusių arba dar ir dabar būdingų šiam žemės kampeliui augalų pavadinimų. Pavyzdžiui, Alksniasalė (Dringio ež.), Beržasalė (Dringio ež.), Pa višnelam (Lūšių ež. dalis – čia buvo pati blogiausia žvejo vieta), Paberžikė (Asalnykščio ež.).

Dalis nacionalinio parko vietovardžių kilę iš gyvūnų pavadinimų, pvz., Karviakumpis (Dringio ež. iškyšulys), Kirlasalė (Baluošo ež.), Šamalinkis (Dringio ež. įlanka).

Taip pat čia yra vietovardžių, kilusių iš kitų toponimų, t.y. nusakančių priklausomybę kokiai nors vietai, kaimui. Pavyzdžiui, Asalnų ežero iškyšulys (Asalnų ež.), Lūšių siauruma (Lūšių ežeras).

Vietovardžiai, žymintieji vietą pagal tai, kokių augalų buvo ar yra, – Meldynas (Dringio ež. dalis).

Vietovardžiai, žymintieji vietą, kur kas nors buvo, pvz., Girdykla (Pakaso ež. dalis) – seniau čia girdydavo gyvulius, Prie malūno (Tauragno ež. dalis) – čia stovėjo malūnas, Amoniakinė (Lūšių ež. dalis) – čia 1960m. buvo amoniako talpykla.

Lokaliniai arba vietos reikšmės vietovardžiai, pvz., Ožių laukas (Uteno ež.). Tai labiau pieva, šį pavadinimą sugalvojo viena šeima, bet pradeda naudoti ir kiti kaimo gyventojai. Toks toponimas yra naujadaras.

Konfigūraciniai vietovardžiai, pvz., Bliūdelis (Baluošo ež. dalis.), Vainikas (sala Uteno ežere).

Nemaža nacionalinio parko vietovardžių reikšmė susijusi su įvairiais fizinės geografijos terminais, apibūdinančiais žemės paviršiaus vietą, fizines savybes, pvz., Versmelas (Asalnų ež. vieta) – šioje vietoje yra povandeninės versmės/srovės.

Vietovardžiai, susiję su žmogaus ūkine veikla, pvz., Degsnelė (Asalnų ež. dalis) – tai išdegusi vieta, linamarka (Žiežulnio ež. dalis) –

Versmelas rudens vakarą

seniau čia merkdavo linus, plukdydavo sielius ir šioje vietoje nakvodavo.

Vietovardžiai, apibūdinantieji klampumą, pakrančių drėgnumą, šlapumą, pvz., Darymas (Dringio ež. dalis) – tai klampė bala, raistas. Kemsynė (Kretuono ež.).

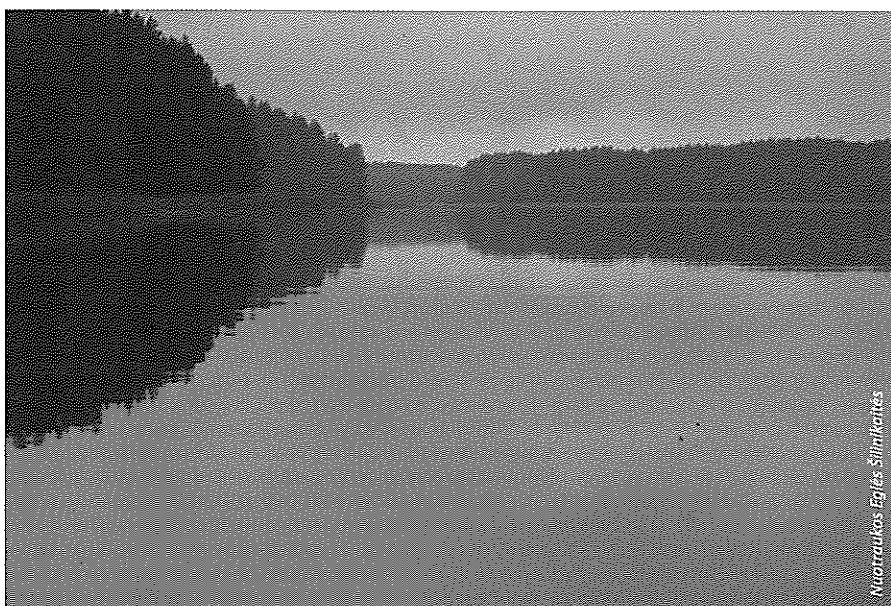
Visų tautų toponimikoje labai daug vietovardžių, kilusių iš asmenvardžių arba juos atstojančių apeliatyvų. Jie nurodo asmeninę priklausomybę ir tam tikrais atvejais turi memorialinę reikšmę. Pavyzdžiui: Adomaris (Baluošo ež. dalis) –

vietiniai žmonės pasakoja, jog šioje vietoje susikūrė Pasaulis, nes čia gimė Adomas ir Ieva. Malašiaragė (Dringio ež. įlanka).

Smulkioji ežerų toponimika nyksta. Laikas negailestingai skuba nusinešdamas užmarštin senosios kaimo gyventojų ir jų žinias. Tad svarbu visa tai užfiksuoti ir išsaugoti ateinančioms kartoms. Juk šie pavadinimai atskleidžia, kokie žmonės gyveno, kokia buvo jų ūkinė veikla, kokie objektai buvo, kas augo, kokie istoriniai įvykiai, tradicijos buvo ir yra dabar. Kai kurie pavadinimai apipinti legendomis, apie juos yra įvairiausių pasakojimų. Šie pavadinimai kalba patys už save ir leidžia atskleisti, koks yra šis kraštas. Atskleidžia, kokia yra tarmė ir kalba. Tai be galo žavų ir artima šio krašto žmonėms.

Baigdamą norėčiau pasakyti, jog šiuo metu yra maketuojamas „Aukštaitijos nacionalinio parko smulkiosios ežerų toponimikos žemėlapis“, kuris turėtų pasirodyti vasarą ir kurį galima bus išvysti NP direkcijoje. Duomenys vis dar yra renkami ir tikslinami, tad prašau visus galinčius jį papildyti savo žiniomis ir informaciją perduoti „Ladakalnio“ redakcijai arba asmeniškai man. ☺

Aukštaitijos nacionaliniame parke yra 127 ežerai ir ežerėliai, tad suprantama, kad iš smulkiosios ežerų toponimikos čia būtų galima ir knygą parašyti.

Nuotraukos Eglės Šilinskės

Lūšių siauruma vasarą

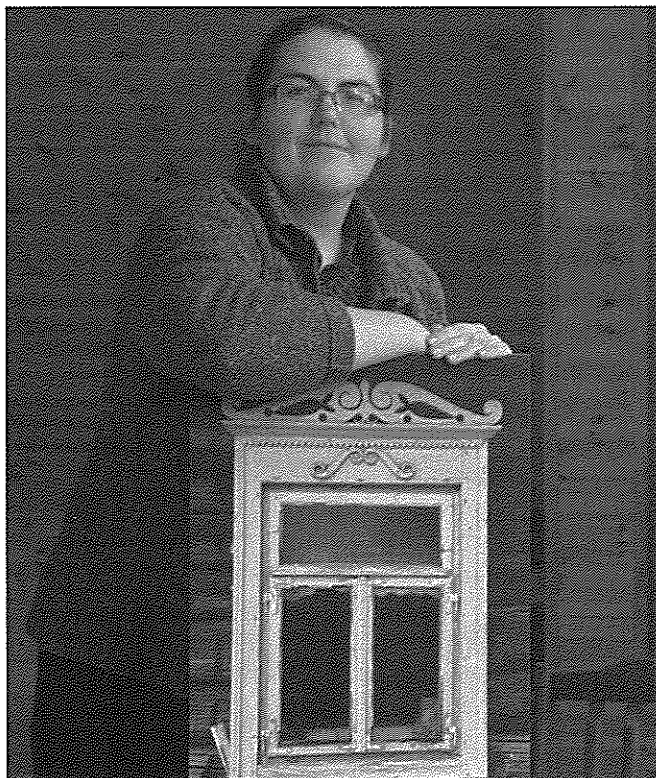

Pro kokį langą žiūri, taip ir matosi

arba

kuo mus taip traukia

NAMŲ AKYS

Giedrė ŠUKYTĖ

Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko Informacijos ir kultūros paveldo skyriaus vyr. specialistė

Kaip teigia etnologai bei kitas kultūras ir kitas kultūros sritis tyrinėjantys mokslininkai, viena pamatinių priešybių kultūroje yra „savas – svetimas“. Šiuolaikinis pasaulis visais įmanomais būdais stengiasi išguiti šią opoziciją, bet ji vis dar sėkmingai priešinasi šiam engimui. Savas – svetimas visais laikais buvo suprantama ne tik kaip skirtinga tautybė, kalba, religija ar kitais pamatiniais dalykais, bet ir riba tarp tavęs ir kaimyno, žmogaus gyvenamosios vietos ir laukinės gamtos, galu gale vienos ir kitos savų namų slenksčio ar lango pusės. Ir kas gi geriau mūsų kultūroje apibūdina savąją erdvę, jei ne mūsų namai. Juk savuose namuose ir sienos padeda, ir saulė šviesesnė, ir duona gardesnė, ir druska nesūri, ir dūmai saldūs, ir gaidys gražiau gieda. O svetimi namai – pragarai, kur ir slenksčiai aukšti, ir duona ne tokia gardi. Galiausiai visi žino posakius: mano namai – mano tvirtovė, namai pragarai, be namų – negerai.

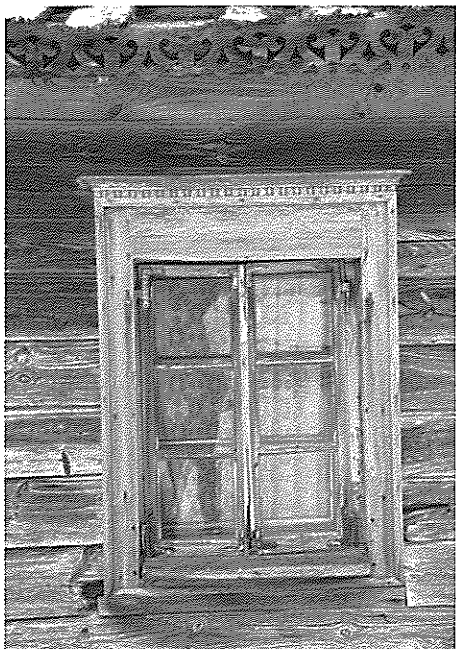
Galbūt todėl į seminarą susirinkę Lietuvos nacionalinių ir regioninių parkų kultūrologai nusprendė atsisukti į tą savąją erdvę, daugiau dėmesio skirti tradicinei etnoarchitektūrai.

Konkrečiai – vieniems gražiausių etnoarchitektūros elementų – langams, langinėms ir verandoms (gonkoms) bei jų puošybai, kuri bene sparčiausiai nyksta visuose Lietuvos regionuose. Šis dėmesys išsiplėtė į Lietuvos parko ir rezervatų asociacijos testinį etnoarchitektūrinį projektą „Langai“.

Projekto metu stengtasi visos Lietuvos mastu užfiksuoti senuosius langų, langinių, verandų (gonkų) puošybos elementus bei geruosius naujos statybos pavyzdžius. Į projektą įsijungė net 18 parkų direktorių iš visų Lietuvos etnografinių regionų.

Ilgiausiai gausi langų puošyba išsilaiškė Aukštaitijos (ypač rytinės jos dalies) bei Dzūkijos etnografiniuose regionuose. Ko gero, ekonominės bei geopolitinės priežastys lėmė, jog Suvalkijoje puošyba nunyko anksčiausiai. Puošybos kuklumu bei savitumu išsiskiria Mažosios Lietuvos regionas. Visi šie aspektai atsispindi projekto pagrindu parengtoje nuotraukų parodoje. Gražiausi langų bei verandų pavyzdžiai (net 49 nuotraukos) pristatomi kilnojamojoje parodoje, keliaujančioje po visų etnografinių regionų parkų direkcijas, vėliau muziejus, kitas kultūros įstaigas.

Modernėjant visuomenei ir į parkų kaimus atvykstant gyventi naujakuriams (nuolat ar kaip vis populiariau – tik vasaromis bei savaitgaliais), sparčiai nyksta gražios tradicinės architektūros apraiškos, kaip gyvenamųjų namų puošyba, atspindinti būtent to gyvenamojo regiono architektūrinius bruožus.

Šešiarūčiai langeliai – patys seniausi

ne tik puošnumą, bet dažnai atveria tuščias akiduobes (nesuskirstytus langų stiklus), būdingas moderniai miesto statybai, bet ne mediniam kaimo namui. Tuomet dažnai kyla klausimas: kam apskritai vykstame į kaimą, jei į jį tempiame miestą?.. Architektūros tyrinėtojai pastebi, jog mūsų namai, taip, kaip jie atrodo, yra tam tikra mūsų vidinės būsenos, santykio su aplinka išraiška. Senieji namai turi savo dvasią ir retą palieką abejingą.

Paties lango pasirinkimas, ko gero, taip pat nebuvo atsitiktinis. Tai, jog langas turėjo ypatingą reikšmę mūsų kultūroje, visų pirmą atsiskleidžia tautosakos tekstuose: liaudies dainose savi langai idealizuojami, svetimi peikiami (Po savo langu ir dilgėlės kvepia, o po svetimu - ir razatos smirda). Pro langą matomas vaizdas kalba apdainuojamiesiems apie jų laukiančią ateitį. Gerai, jei žiūkolo, krikštolo langelis šviesius dalykus rodo, neramu, kai net scikli skylį praziūrėjus nesulaukiama to, ko trokštama. Gyvavusiuose šeimos bei kalendorinių švenčių papročiuose langas taip pat vaidino ne paskutinę reikšmę – prie lango buvo simboliškai bei rituališkai bendraujama su įvairių kalendorinių švenčių dalyviais (Trijų Karalių, Užgavėnių persirengėliais, Velykų lalauninkais). Taip pat rytinėje Lietuvos dalyje, lietuviškoje Baltarusijos pusėje, užrašytas Kūčių vakaro paprotys: šeimos galva apnešęs aplink trobą tam tikrą patiekalą su šeimos nariais bendrauja per langą. Visa tai – senų parokių, bendravimo su protėviais atspindžiai.

Modernėjant visuomenei ir į parkų kaimus atvykstant gyventi naujakiams (nuolat ar kaip vis populiariau – tik vasaromis bei savaitgaliais), sparčiai nyksta gražios tradicinės architektūros apraiškos, kaip gyvenamųjų namų puošyba, atspindinti būtent to gyvenamojo regiono architektūrinius bruožus. Žmonės vis labiau linkę atsiskirti nebūtinų, realios naudos neteikiančių dalykų, todėl langai praranda

Kūčių vakarą po langu pasiklausius, ką svetimi žmonės šneka, galima sužinoti ir savo ateitį: sudėjus sakinį iš nugirstų žodžių – įgauti išminties. Dar žinoma tradicija mirusį iš namų į kapus išnešti ne per duris, o pro langą. Toks pat veiksmas buvo atliekamas ir su kūdikiu, vežamu į krikštynas siekiant apsaugoti jį nuo piktų jėgų. Užrašyta ir daugiau papročių bei tikėjimų: langų atvėrimas sunkiai gimdant ar sunkiai mirštant, netikėtas paukščio pabeldimas į langą paprastai buvo siejamas su negera žinia ar net mirties pranašavimu, ant lango susikaupusi rasa laikyta gydančiąja, drausta su tokia rasa žaisti. Taigi, langas buvo ir yra kur kas daugiau nei tik ertmė namo sienoje.

Architektūros tyrinėtojai pastebi, jog mūsų namai, taip, kaip jie atrodo, yra tam tikra mūsų vidinės būsenos, santykio su aplinka išraiška. Senieji namai turi savo dvasią ir retą palieką abejingą.

Natrukos Giedrės Šukytės

Langų puošyba Ožkinių kaime

Kviečiame visus Aukštaitijos nacionalinio parko gyventojus bei lankytojus prisidėti fiksuojant išlikusią senąją etnoarchitektūrą, o dar labiau – ją puoselėjant bei prikeliant naujam gyvenimui. O jei vis dėlto nusprendėte pakeisti senus medinius langus naujais – neišmeskite senųjų, padėkite juos

kur saugiai. Tikėtina, jog vėliau jie jums gal net atneš ekonominę naudą. Ir baigdama tik dar sykį noriu priminti: pro kokį langą žiūri – taip ir matosi. ☞

Langas yra kur kas daugiau nei tik ertmė namo sienoje

Sutarjėla – kai sutaria balsai ir širdys

Sigutė MUDINIENĖ

*Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko
direkcijos*

*Informacijos ir kultūros paveldo skyriaus
vyr. specialistė kultūrologė*

Mes – lietuviai, iš tikrųjų esame apdovanoti. Tokia mažutėlė šalis, nuo ryčiausio Vosiūnų kaimelio iki Baltijos jūros per visą Lietuvėlę nukeliausi per gerą pusdienį. Bet kiekvienas jos kampelis toks savitas. Nuo Aukštaitijos kalvų ir smegduobių, Dzūkijos pieskynų ir pušynų, Suvalkijos lygumų, žemaičių tamsiųjų girių iki Kuršių Nerijos kopų – skiriasi kraštovaizdis, gamta ir jos vienovėje susiformavusi kultūra. Ir įvairių kultūrų kryžkelėje atsidūrę lietuviai kažkaip vis sugeba išlaikyti, išsaugoti ir, regis, jau jau išeinančias iš mūsų gyvenimo tradicijas pagauti, atkurti ir prikelti antram gyvenimui.

Taip atsitiko ir su išskirtine Aukštaitijos regiono nematerialaus kultūros paveldo vertybe, 2010 metais įtraukta ir į pasaulinį Unesco nematerialaus

Sutartinės savo atlikimo specifika, paslaptingumu traukia ne tik lietuvių, bet ir pasaulio etnomuzikologų dėmesį. O pamėgusiems jas giedoti, sukelia įvairias emocijas.

kultūros paveldo sąrašą, sutartinėmis. Jos praktiškai buvo beišeinančios iš mūsų gyvenimo, sugulusios tik į vaško

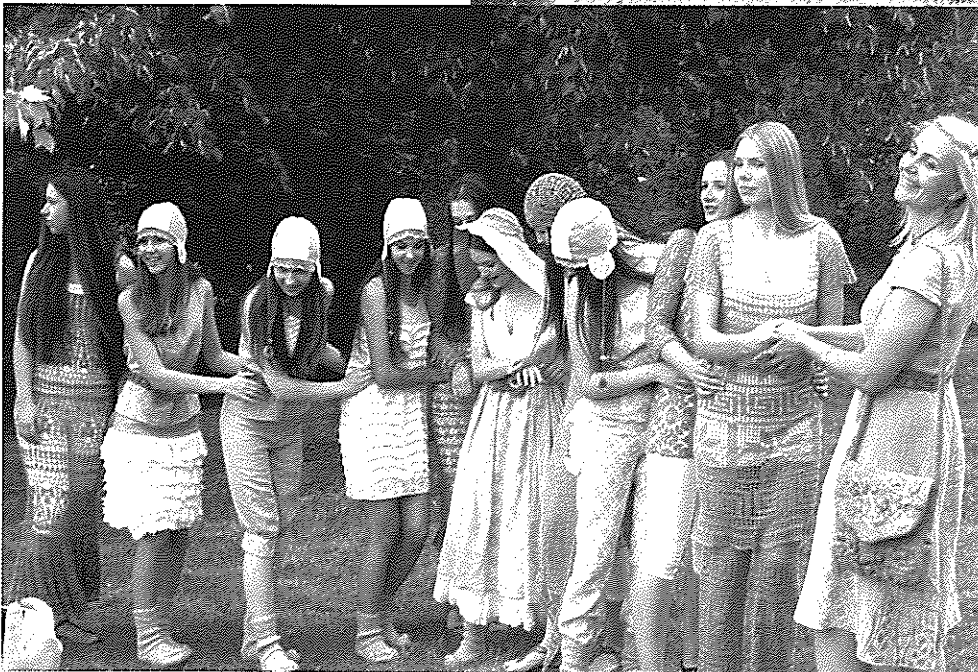
volelius, kasetes, šiek tiek filmuotą medžiagą, bet jau retas autentiško folkloro atlikėjas jas buvo išmokęs ir išlaikęs gyvojoje tradicijoje. Bet folkloro mylėtojai, etnomuzikologai jas „atrado“ iš naujo. Atgijo sutartinės folkloro kolektyvuose ir šį sudėtingą folkloro žanrą ypač pamėgo jaunimas. Sutartinės savo atlikimo specifika, paslaptingumu traukia ne tik lietuvių, bet ir pasaulio etnomuzikologų dėmesį. O pamėgusiems jas giedoti, sukelia įvairias emocijas. Kalbantis su daugeliu sutartinių giedotojų beveik visi pamini emociją, jausmą, kurį patiria tas sutartinės giedodami, jos negali palikti abejingo atlikėjo. Ir giedoti gali ne bet kas ir ne bet su kuo. Kas žino kokias paslaptis dar atskleis sutartinių tyrinėtojai. Bet, kad sutartinė ne eilinė daina – sutaria visi.

Taip jau yra, kad ne masinės kultūros vertybes reikia saugoti, puoselėti, kad jos neišnyktų, nepasimestų masė-

je populiariosios kultūros. Ir dažniausiai tai daro jų entuziastai. Taigi folkloro mylėtojai sumastė populiarinant unikalių folkloro žanrą surengti keliaujantį Aukštaitijos regiono sutartinių festivalį „Sutarjėla“. Simboliška, kad apkeliavęs 10 rajonų festivalis užsuko ir į Aukštaitijos nacionalinį parką. Ir atkeldamas atnešė daug prasmingų renginių. Per metus buvo surengtas Sutarjėlos renginių ciklas: praktiniai dainuojamųjų ir instrumentinių sutartinių mokymai suaugusiems ir mokiniams; Ignalinos – Švenčionių krašto sutartinių pristatymai visuomenei su Ignalinos krašto folkloro ansambliu „Čiulbutė“ ir visą renginių ratą vainikavęs sutartinių festivalis, papuošęs Ignalinos miesto jubiliejinių renginių vainiką ir sutartinių gausmu nuvil-

šias sutartinių skambėjimas sakralioj aplinkoj sutartinių rate ant deivės Lados kalno. Regis, čia jų vieta, jų erdvė, jų laikas. Čia geriausiai susimuša balsai ir širdys. Ir atsiranda supratimas. Tai nėra praeitis, tai yra dabartis ir tiltas į ateitį. Mūsų lietuvišką ateitį. Sutarėm ir Sutarjėla iškeliavo į Molėtus, palikusi gražius atsiminimus ir ryškų pėdsaką Aukštaitijos nacionalinio parko renginių kalendoriuje. ✂

nijęs per ežerus nuo didingojo Ladakalnio.

Sutarjėla nuvilnijo, nuaidėjo, nuskambėjo. Tik norisi dar sykį pasidžiaugti ir pasididžiuoti. Koks gražus ir išdidus buvo Ignalinos jaunimas demonstruodamas autentiškus baltiškus kostiumus. Kokios savitos, artimos ir lietuviškos jaunimo šiuolaikinių drabužių kolekcijos - improvizacijos baltų kostiumų tematika. Koks geras jausmas po sutartinių mokymų mokiniams, supratęs, kad iš tikrųjų pavyko, jiems įdomu ir jiems to REIKIA. Ir koks gilus ir taurus jausmas, kokia stipri emocija ir sutarimas užvaldė giedančius sutartines pulko eisenas nuo Ginučių piliakalnio iki Ladakalnio. O pats gražia-

Nuotraukos iš Direkcijos fotoarchyvo.

Padiskutuokime apie meną...

Linas STANAITIS

Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos Informacijos ir kultūros paveldo skyriaus vedėjas

Ne, diskutuosime ne apie viešose vietose statomų skulptūrų meninę vertę. Nors, reikėtų pripažinti, jog kartais ji tikrai verta platesnių ir gilesnių diskusijų. Padiskutuokime apie meną tvarkyti viešąsias erdves.

Europos struktūrinių fondų dėka visa šalis tapo panaši į didelę statybų aikštelę. Ne visuomet fondų lėšos panaudojamos prasmingai — net ir mažai lankomose vietose įrengiama infrastruktūra, kurios priežiūrai vėliau trūksta lėšų.

Tačiau turime ir gerų pavyzdžių, kaip su minimaliomis investicijomis galima pagerinti sąlygas lankytojams arba išspręsti dėl pernelyg intensyvaus lankymo išylančias problemas.

Giedrės Šukytės nuotrauka

Lados aukuras ir suoliukai puikiai įsilieja į kraštovaizdį

Vienas iš tokių objektų yra Ladakalnis. Ne paslaptis – vos prieš keletą metų jo sutvarkymui buvo skirtos milijoninės investicijos. Tačiau po sutvarkymo keliskart padidėjęs lankytojų srautas vos nepažūdė ant kalno augančio ąžuolo – ir taip nedėkingomis sąlygomis augančio medžio trypiamos šaknys nepajėgė jo išmaitinti. Nusilpusį medį kaip mat užpuolė kenkėjai ir ligos. Direkcija pasiryžo jį išgelbėti ir parengė planą, kurio esmė buvo patraukti į šalį šaknis trypančius lankytojus ir jų kraunamus akmenis. Tuo tikslu ant kalno atokiau nuo medžio atsirado aukuras su aplink jį išdėstytais suoliukais. Lankytojai savo užneštus akmenėlius dabar palieka prie aukuro ir, užuot sėdiniavę ant informacinių stendų, turi kur prisėsti. Nuo ąžuolo šaknų nurinkti akmenys sudėti aplink aukurą, o aukuro vietoje buvusią velėną apklotos iki plikumo nutryptos medžio šaknys. Pirminės idėjos aptverti ąžuolą buvo atsisakyta, bet siekiant sumažinti lankytojų daromą žalą buvo supiltas storas amortizuojantis lapuočių medienos mul-

Jono Grigo nuotrauka

Sutvarkytas Kaltanėnų dvaro parkas tapo bendruomenės traukos centru

čiaus sluoksniis. Jis ne tik apsaugo šaknis nuo trypimo, bet ir sulauko drėgmę, privilioja žemę purenančius sliekus bei irdamas maitina medį.

Kitas geras pavyzdys – Kaltanėnų dvaro parkas. Po sutvarkymo jis tapo visos miestelio bendruomenės traukos centru. Čia renkasi tiek šeimos su vaikais, tiek jaunimas, tiek vyresni žmonės. O ir pravažiuojantys turistai dabar čia sustoja daug dažniau.

Bendradarbiaujant su Kelių direkcija atnaujinta Kaukiškės atokvėpio vieta iškart tapo mėgiama turistų tarpe. Jie čia gali ne tik atsikvėpti, bet ir pasigrožėti parko panorama. ☺

Vaidenav Kirtas nuotrauka

Atgimusi Kaukiškės aikštelė kviečia atsikvėpti

„Ladakalnis“, Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos informacinis leidinys

Mūsų adresas:

Aukštaitijos nacionalinio parko ir
Labanoro regioninio parko direkcija
Lūšių g. 16, Palūšės k.
LT-30202 Ignalinos r.
Tel.: (8 386) 53135
El.paštas info@anp.lt

Redagavo ir maketavo L. Stanaitis
Spausdino spaustuvė-leidykla UAB „Firidas“
Vilniaus g. 36/1, Švenčionys
Tel./faks.: (8 387) 512 14
www.firidas.lt
Tiražas 300 egz.
Atspausdinta ant perdirbto popieriaus

Tausok aplinką – perskaitęs pasidalink su draugu arba skaityk internete www.anp.lt